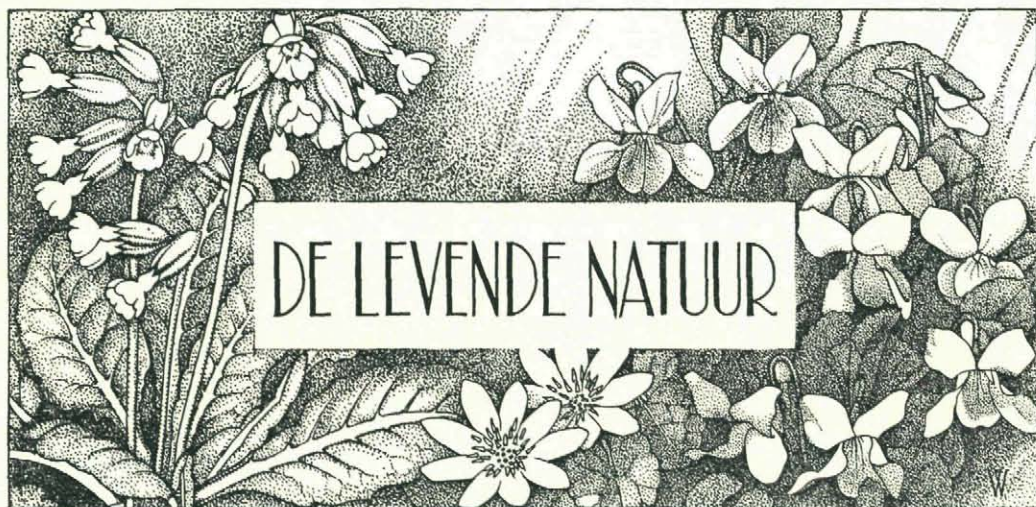

NEDERLANDS TIJDSCHRIFT VOOR VELDBIOLOGIE
OPGERICHT DOOR E. HEIMANS, J. JASPERS Jr EN JAC. P. THIJSSE

Onderzoek voor het natuurbehoud

M. F. MÖRZER BRUIJNS.¹⁾

(RIVON)

Er is tegenwoordig eigenlijk niemand meer, die eraan twijfelt dat het nodig is, onderzoek en vooral stelselmatig onderzoek te verrichten om de natuur doelmatig te beschermen en te beheren.

Het gaat om onderzoek, dat gegevens verschaft over ligging, aard en belangrijkheid van natuurterreinen of over het voorkomen van plante- en diersoorten die zeldzaam zijn of overlast veroorzaken. Het betreft ook onderzoek, dat inzicht geeft in de gevolgen van de menselijke bemoeienissen met de natuur. U moet daarbij denken aan „bemoeienissen” zoals watervervuiling, invloed van toerisme en aan de doelbewuste beheersmaatregelen,

zowel in het cultuurland als in natuurreervaten.

Vroeger, zo'n 25 tot 35 jaar geleden was dit soort onderzoek lang niet zo urgent als nu. De problemen waren niet zo nijpend en de vragen, die met de natuurbescherming te maken hadden, konden worden voorgelegd aan een aantal vakkundigen die doorgaans afdoende raad konden geven.

Van de oudere generatie kunnen van hen, die ons ontvallen zijn Dr. Jac. P. Thijsse, Prof. Dr. Th. Weevers, Prof. Dr. G. J. van Oordt en Dr. W. C. de Leeuw wor-

¹⁾ Nagekomen artikel voor het Thijsse-nummer.

Fig. 1. *Natuurlijk loofhout in het Speulderbos. Foto Wermenbol.*

den genoemd. De adviezen door deze en andere natuurkenners gegeven, vormden een hechte grondslag voor de hedendaagse natuurbescherming. Vele adviezen kwamen van hen als leden van de „Commissie Weevers”, de adviescommissie voor de natuurreservaten van het Staatsbosbeheer, welke commissie nu geëvolueerd is tot de Natuurwetenschappelijke Commissie van de Voorlopige Natuurbeschermingsraad (3).

De bedreiging van de natuurgebieden in Nederland was in de jaren 1930-1940 toch al zo, dat een stelselmatige inventarisatie van al het „natuurschoon” in Nederland noodzakelijk werd geacht. Het Staatsbosbeheer heeft deze inventarisatie ter hand genomen. Een aantal speciaal daarvoor aangestelde jongere houtvesters onderzochten en beschreven kaartblad voor kaartblad alle belangrijke natuurterreinen. Er werd vooral gelet op de botanische betekenis van de gebieden, maar ook op de zoölogische, geologische en archeologische merites en op het landschaps-schoon.

Bij deze inventarisaties werd dankbaar gebruik gemaakt van gegevens verstrekt door plaatselijke natuurkenners. Die hulp was toen al onmisbaar en die is het, zoals wij zullen zien, thans nog. Het Staatsbosbeheer heeft de toentertijd opgezette inventarisatie-werkzaamheden voortgezet, uitgewerkt, aangevuld en verdiept. Het resultaat is het uitermate waardevolle *Natuurwetenschappelijk Archief* van het dienstvak Natuurbescherming te Utrecht, dat nog steeds een uiterst belangrijke informatiebron is voor tal van natuurbeschermingsvragen.

Het bijeenbrengen van zoveel documentatie-materiaal is mogelijk geweest doordat sedert 1947 biologen beroepshalve bij het natuurbeschermingswerk van het

Fig. 2. Ooievaarsnest te Montfoort. Foto Wermenbol.

Staatsbosbeheer werden ingeschakeld.

De voor het Nederlandse landschap zo ingrijpende ontwikkelingen na 1945, die vooral het gevolg zijn geweest van bevolkingstoename, industrialisatie, wegenaanleg, waterstaatkundige werken en technische vooruitgang op landbouwkundig gebied, maakten een snelle ontwikkeling van vakkundig onderzoek voor de natuurbescherming nodig. Daaraan is het ontstaan van het RIVON te danken, dat nu ruim 8 jaar na zijn oprichting met niet minder dan 4 afdelingen (botanie, zoölogie, ornithologie en hydrobiologie) met een team van biologen intensief bezig is (vgl. RIVON-jaarverslagen).

In de zomermaanden helpen bovendien nog tientallen tijdelijke medewerkers bij het onderzoek, dat voor het natuurbehoud nodig is. Ondanks al deze mankracht is het helaas niet altijd mogelijk alle gegevens, die ter beschikking zouden moeten zijn, tijdig ter tafel te brengen.

Toch is deze ontwikkeling verbluffend en wij mogen blij zijn dat het in Nederland

Fig. 3. *Het Langeven bij Arcen. Foto Wermenbol.*

zo is gegaan. Nederland is vrijwel alle Europese landen op dit gebied voor. Verscheidene andere landen nemen ons ten voorbeeld en proberen iets dergelijks te organiseren. Vooral de omstandigheid dat veelzijdig botanisch, zoölogisch en hydrobiologisch onderzoek in één instituut en in onderling verband wordt verricht, is ideaal. Het is begrijpelijk dat vele Nederlanders menen, dat door dat alles het onderzoek

voor het natuurbehoud in Nederland afdoende is geregeld en geen verbetering meer behoeft. Men is zelfs geneigd te denken, dat nu alles wel min of meer voldoende bekend is, in ieder geval de belangrijkste gegevens van de belangrijkste terreinen en van de belangrijkste soorten. Er is inderdaad al veel bekend en met die kennis zijn al veel natuurterreinen behouden, en kon er voor menige soort iets

goeds worden bereikt. Ieder, die nader betrokken is bij de hedendaagse natuurbescherming — hetzij omdat hij gegevens nodig heeft, hetzij omdat hij gegevens moet leveren — weet echter, dat er nog heel veel, verontrustend veel, niet bekend is! Het gaat daarbij niet eens om bijzaken, maar om belangrijke dingen, soms om het behoud van terreinen die internationaal van betekenis zijn, zoals delen van de Waddenzee, het Zwanenwater bij Callantsoog of de kil bij Hurwenen, of om het behoud van soorten, die gevaar lopen althans in ons land in aantal terug te lopen of zelfs uit te sterven. Van de zoogdieren werd daarom enige jaren geleden speciaal studie van de Das en van de Visotter gemaakt. Momenteel worden gegevens verzameld van soorten als de Steenmarter, de Boommarter, de Hamster, de Noordse woelmuis, van een aantal vogels o.a. van de Ooievaar, de Havik en van de

Fig. 4. Verspreiding van de Groene kikvors in Nederland.

IJsvogel en de Nachtzwaluw, en ook van soorten amfibieën, insecten en slakken.

De biologen, die het onderzoek naar deze soorten verrichten en de gegevens verzamelen om die in goedgedocumenteerde rapporten of publikaties samen te vatten, kunnen niet zonder de hulp van de overal in Nederland wonende natuurkenners. Het is een hoge uitzondering, wanneer een onderzoek zonder de hulp van geïnteresseerde en betrouwbare „medewerkers overal in het land” kan worden gedaan.

De „natuurkenners overal in het land”, die zo onmisbaar zijn, beseffen dat lang niet altijd. Ik denk daarbij aan de in de natuur geïnteresseerde onderwijzers, leraren, artsen, bosbouwers, landbouwers, jachtopzieners en ieder ander, al of niet in verenigingsverband. Menigmaal bleken zij te veronderstellen dat hun vaak degelijke kennis van de lokale natuur, ook wel op een of ander instituut bekend zou zijn. Dat is slechts zelden het geval!

De hulp en de medewerking van de natuurkenners is daarom (nog steeds) onmisbaar en zal dat altijd blijven. Dit moge een aanmoediging zijn voor alle natuurkenners hun onderzoekingen voort te zetten overal in het land, tot in de verste uithoeken van iedere provincie toe. Juist in die uithoeken zijn zij extra waardevol, want daarvan is doorgaans het minste bekend.

Het is dan ook geen wonder, dat veldbiologische instituten zoals het RIVON en het ITBON er naar streven goede en geregelde contacten te onderhouden met zoveel mogelijk betrouwbare veldwaarnemers.

Plantenkenners zijn even nodig als zoogdierspecialisten, ornithologen, herpetologen, entomologen en hydrobiologen. Iedere specialisatie is welkom en waardevol. Goede voorbeelden van onderzoekingen,

die tot stand konden komen dank zij de hulp van geïnteresseerde vrijwillige medewerkers, zijn die van de Ooievaar, de Blauwe reiger, de Havik en de Houtsnip en de waterwildtellingen van het ITBON (13). Er wordt al jaren gewerkt aan het verzamelen van gegevens over het wel en wee van de Ooievaar in ons land. Het zou ondoenlijk zijn een onderzoeker vrij te maken om alle bewoonde nesten geregeld te bezoeken en de wederwaardigheden te noteren. Het onderzoek is nu succesvol, omdat overal in Nederland vrijwillige medewerkers ieder jaar gegevens van nesten en jongen inzenden (8). Op dezelfde manier zijn enkele jaren geleden gegevens verkregen van een aantal reigerkolonies, waardoor het mogelijk werd verantwoorde adviezen voor het beheer van de reigerstand in Nederland te geven (11). In 1963 en 1964 hebben vele jachtopzieners en andere vogelkenners mee geholpen een overzicht te verkrijgen van de stand van de Havik in Nederland en een paar jaar daarvoor van de Houtsnip (4). Er zijn nog meer voorbeelden te noemen, ook voor andere diergroepen (kleine zoogdieren, vleermuizen, libellen) en enkele plantesoorten. Het aantal soorten, waarvan wij nog weinig of vrijwel niets afweten, is evenwel veel groter dan het aantal waarvoor met succes onderzoek is gedaan. Een goede aanwijzing voor de enorme leemten, die er nog zijn zelfs bij heel gewone soorten zoals Groene en Bruine kikker en Kleine watersalamander, vormen de kaartjes van Van de Bund in zijn Herpetogeografisch Verslag (2). De verspreidingskaartjes, die van andere soorten, bv. zoogdieren, vogels, kunnen worden gemaakt, zijn niet veel beter, wellicht nog onvollediger. Er ligt hier dus een werkterrein open voor natuurkenners, dat op verschillende ma-

Fig. 5. Verspreiding van de Rosse vleermuis in Nederland.

nieren, nl. en voor het diergeografisch onderzoek en voor het natuurbehoud waardevolle mogelijkheden biedt.

Het onderzoek, dat gedaan zou moeten worden, is het „volledig” en waar mogelijk „kwantitatief” inventariseren van de eigen omgeving. Het is daarbij praktisch om de gemeente als eenheid te kiezen.

De nuttige functie van de „natuurkenner in de provincie” is nog opvallender, wanneer wij één stap verder gaan en ons bezighouden met het verkrijgen van gegevens en inlichtingen van natuurterreinen. Zij, die een waardevol terrein, of het een natuurreservaat is of niet, jaar in jaar uit, meermalen per jaar, soms zelfs enkele keren per maand kunnen bezoeken, weten altijd meer van de natuur ter plaatse dan een instituut-onderzoeker, die het gebied slechts incidenteel kan bestuderen. Wan-

Fig. 6. *Een oude Maasloop in Midden-Limburg. Foto Wermenbol.*

neer dergelijke natuurkenners meer dan thans gebruikelijk is er toe zouden kunnen komen hun bevindingen op te schrijven en in te zenden of te publiceren, zoals bv. Verhey (12), Lebret (5), Leys (6), Philippona en Mulder (7), Van Sijpveld e.a. (9), dat hebben gedaan (om enkele voorbeelden te noemen), zou dat bijzonder waardevol zijn.

Het zijn niet alleen onderzoeken van soorten of inventarisaties van gemeenten of gebieden waarmee de natuurbescherming gebaat is. Plaatselijk onderzoek van levensgewoonten is net zo belangrijk en ook onderzoeken van een bepaald probleem, zoals bv. het stookolievogelonderzoek langs de Nederlandse kust. Bij dit laatste is al veel medewerking verleend,

met name door de N.J.N. en de C.J.N. (10).

De mogelijkheid voor de natuurkenners om mee te werken en wezenlijk te helpen bij het natuurbeschermingsonderzoek zijn eigenlijk onuitputtelijk.

Plaatselijke, jaren aaneen voortgezette onderzoeken, die het mogelijk maken vast te stellen of de daar levende populaties van plantesoorten (orchideeën bv.) of van diersoorten (bv. Eekhoorn, Egel, Boerenzwaluw, Huiszwaluw, Geelgors, Zandhagedis, Grote watersalamander, kikkers, padden, vlinders, kevers) achteruitgaan of vooruitgaan, zijn meer dan welkom (1, 14).

Het veldonderzoek van de vogelsterften die het gevolg zijn van landbouwvergiften en van vissterften door watervervuiling kon tot op heden niet bevredigend worden opgezet omdat er tot nu toe geen netwerk van medewerkers kon worden gevormd.

Er is tenslotte nog een aspect van het werk van de natuurkenners, dat wel heel anders van aard, maar toch uitermate belangrijk is. Dat is de propagandistische zijde. Naast de documentaire waarde hebben de geschriften en publikaties in „De Levende Natuur” en verwante tijdschriften (wanneer zij tenminste niet te „geleerd” zijn) betekenis, omdat zij bij het grote publiek de belangstelling voor de natuur levendig houden.

Fig. 7. Voorlopige verspreidingskaart van de Steenuil in Nederland.

Deze belangstelling is een noodzakelijke ondergrond voor alle natuurbeschermingswerk. Dr. Jac. P. Thijssen heeft deze belangstelling in ons land weten te wekken en te ontwikkelen. Het is aan ons te trachten deze belangstelling te voeden en gaande te houden. Dit is iets, dat bij het onderzoek voor het natuurbehoud nooit mag worden vergeten of veronachtzaamd.

L i t t e r a t u u r :

1. Berg, R. van de, (1958). De Huiszwaluw in Kampen. De Levende Natuur 61 : 169.
2. Bund, C. F. van de, (1964). Vierde herpetogeografisch verslag. De verspreiding van de reptielen en amfibieën in Nederland. Lacerta.
3. Kamer, J. C. van de, and J. Wilcke, (1962). History of the Preservation of Nature in the Netherlands. Chapter X „G. J. van Oordt: His contributions to science”, pp. 77-85.
4. Kuiper, F. J., (1963). Broedgevallen van de Houtsnip in Nederland in 1962. De Ned. Jager 68, 21 : 581.

5. Le Bret, T., (1964). Broedseizoen 1964 in de reservaten „Middelplaten” en „Goudplaat” aan het Veerse Meer. Het Vogeljaar 12, 5: 328.
6. Leys, H. N., (1964). Een onderzoek naar de avifaunistische waarde van enkele grove-dennenbossen op stuifzand bij Kootwijk. De Levende Natuur 67: 152.
7. Philippona, J. en Th. Mulder, (1962). De Haagsche Beemden als pleisterplaats voor watervogels. De Levende Natuur 65: 97.
8. Schuilenburg, H. L., (1964). Ook 1964 een slecht jaar voor de ooievaars. Het Vogeljaar 12, 6: 350.
9. Sijpveld, C. W. van, J. C. Schippers, A. L. Pieters en Chr. van Orden, (1964). Een inventarisatie van een weidevogelgebied. De Levende Natuur 67: 213.
10. Tanis, J. J. C. en M. F. Mörzer Bruijns, (1962). Het onderzoek naar stookolievogels van 1958-1962. De Levende Natuur 65: 133.
11. Ven, J. van der, (1964). De Blauwe reiger in 1963 en 1964 in Nederland. Limosa 37, 3-4: 308.
12. Verhey, C. J., (1964). Vegetatie en fauna van de Sliedrechtse Biesbosch. De Levende Natuur 64: 138.
13. Weyland, W. A., (1964). Verslag van de Waterwildtellingen uit het seizoen 1963/1964. Het Vogeljaar 12, 6: 363.
14. Wittgen, A. B., (1962). De achteruitgang van de Klapenkster in Noordbrabant. De Levende Natuur 65: 28.

Het trappelen van voedselzoekende meeuwen

JOH. J. FRIESWIJK en H. BRESSER.

Meeuwen, waaronder wij hier willen verstaan Kok-, Storm- en Zilvermeeuwen, kunnen bij het zoeken naar voedsel bewegingen uitvoeren met beide poten die als trappelen kunnen worden aangeduid.

In het Engels spreekt men van „paddling”, in het Duits van „Trampeln”. Deze pootbewegingen dient men wel te onderscheiden van het snel op en neer bewegen van één poot (Engels „trembling”, Duits „Fuss-trillern”) dat o.a. van verschillende pleieren bekend is.

Aangespoord door een mededeling over trappelende meeuwen, tevens oproep tot medewerking, van Prof. Tinbergen in De Levende Natuur (11), zijn wij gaan letten op het gedrag van fouragerende meeuwen, in het bijzonder Kokmeeuwen, in Amsterdam en omgeving. Zeer in het kort hebben wij in dit tijdschrift reeds mede-

deling gedaan van onze bevindingen (2).

Dat wij vooral aandacht besteedden aan de Kokmeeuw is niet in de eerste plaats een gevolg daarvan, dat deze soort in onze omgeving de meest talrijke van de drie genoemde meeuwesoorten is, maar van het feit dat ons uit de literatuur bleek dat van het gedrag van de Kokmeeuw in dit opzicht minder met zekerheid bekend is dan van dat van de Storm- en Zilvermeeuw.

Als wij de drie meeuwesoorten tezamen bezien, dan kunnen wij zeggen dat deze meeuwen trappelend kunnen worden aangetroffen onder wel zeer uiteenlopende omstandigheden: staande in plassen op harde ondergrond; staande in plassen op weke ondergrond (bv. op slik); staande op nat slik of zand; staande in nat of vochtig grasland.